

HALADÁS

BUDAPEST GYÓGYULÓ SEBEI

Emléknapokban gazdag a forradalomnak ez a második centenárius éve is. Mily mozgalmas volt maga május száz esztendővel ezelőtt! Ezekben a napokban Görgey Budát ostromolta s a várba szorult Hentzi generális, kinek órái még voltak számlálva, tehetetlen haragjában rommá lövette a pesti Vigadót. A Vigadó most is félig-meddig romokban áll a második német-dúlás emléke gyánán. Ez az épület azonban nem a régi, nem az, amely még az osztrák ágyúgolyóktól szenvedett. Építője, *Feszli Frigyes* az ötvenes évek romantikus irányának megfelelően, de egyéni s valóban szárnyaló fantáziától vezetett magyaros stílusstörékvéseinek megfelelően is, a forradalom előtti »redut« helyére attól merőben elütő nagyon eredeti épületet emelt. A régi vigadó arkádjaival, klasszicizáló oszlopsorával a pesti biedermeier, vagy táblabíróstílus, vagy ha úgy tesszük, empire kifejezője: építője *Pollák Mihály* nagynevű művész (1773-ban Bécsben született, 1855-ben Pesten halt meg), akinek kezényomat viseli szinte az egész századeleji Pest.

Feszli Vigadó-épületének romos belsejében mintha már megkezdődött volna a helyreállító munka. Érthető, hogy általában a gyógyíthatatlan romok eltakarítása sürgősebb volt, mint a helyreállítás, még azon az áron is, hogy például a Dunapart ezáltal nagyon foghíjassá vált s igen nehezen megoldható városrendezési problémákat vet fel. A Bristol-szállodát és a Phönix hatalmas tömbjét lerombolni s ezen a képtelenül magas áron dunamentis parkterületet szerezni: kissé naiv elképzelés.

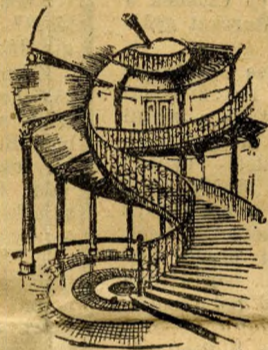
A sok csorba házsor szomorú látvány, de van vizsgálatás is, újabb helyreállítási hullám, mely a régi és szép Budapest barátainak öröme éppen a megőrzésre érdemes építményeket igyekszik konzerválni.

Az újjáépülő Pest megér egy kis sétát, arról győz meg ez a séta, hogy már kezdenek gyógyulni a sebek.

Örvendetes módon ez a hullám nem áll meg a nagy és nevezetes középületeknél. Szép példája a józan és értelmes helyreállításnak a Szabadsághíd környékén a Fővám-tér és a Tolbuhinkörút 2. szám alatt lévő ház. Egyszerű, de a szem-

nek jólesően formás kétemeletes épület. Térre néző része még állványos, a körüli oldal, szerény lapos pilléreivel már rendben, jól eltalált sárga színre festve, mutatja a múlt század legelejének tartózkodó célszerű architektúráját. Hasonlíthatatlanul nagyobb szabású helyreállításával példaszert a *pesti megyeháza*. Ennek mestere *Zitterbarth Máttyás* volt, Polláknak fiatalabb kortársa (1803—1867). Arkádos udvara egyenesen hódolatot érdemel, oly szép, oly megkapóan arányos, valóságos szalon, saktáblaszertü kövezetével s abból kinyúló öreg hársfa lombjainak zöld csokrával. (A zárt udvaron ápoit egy-egy fa és a sokszor művészi kút hozzátartozik a pesti biedermeier jellegzetességéhez.)

Közel van ide s egy más, régebbi kort idéző a *Központi Városháza*. A tizenharmadik század elején épült, kétszáz évvel ezelőtt készült el, eredetileg rokokantak házának, később, az első világháború előtt élt nemzedék, mint *Károly-kaszárnyát* ismerte. *Martinelli Antal*

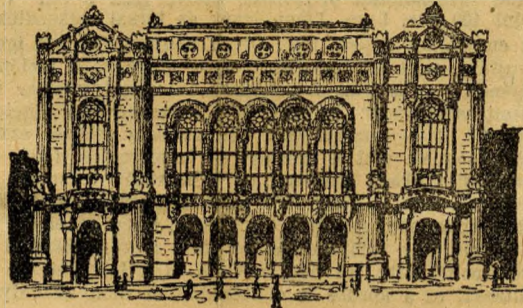

A Vízmuvek vaslépcsőháza

Erhardt császári építész tervezte, kora barokk ízlésében. De kicsoda finom, tartózkodó barokk ez a városházai főhomlokzat; allig lép ki a fal síkjából s mégis mily változatos, milyen nemes, formás a két főkapu! Nagy örömről most kezdik rendbeszedni. A hatalmas terjedelmű városházai főhomlokzat egy része még állványos, nagyobb része már elkészült. Megvalljuk, hogy a színezést nem tartjuk szerencsésnek: a rózsaszíne átmenő sárgásbarna két árnyalata s halavány sárga az ablakkereteknél: attól lehet félni, hogy nyugtalan lesz az egész, holott jól tagolt fény és árnyékhatásaival és a homlokzat egy színben sem unalmas.

Most megint vagy száz évvel előre ugrunk, a belső Lipótvárosház egyik legnemesebb honvédutcai épületéhez. Most a honvédelmi minisztériumnak ad hajlékot, eredetileg *Appiano és Valero selyemgyára* volt, később kaszárnya. Kétemeletes, mint szinte

Hazai Takarékpénztár nagyméretű palotája, most a Vízmuvek hajléka. *Ybl Miklós* korai, francia renaissance formákra emlékeztető arányos és lendületes homlokzati külsejével egyik legsikerültebb alkotása. Kapubejárata és felhajtója, oszlopsoraival nagyszabású, lépcsőháza pedig öntött vasoszloptól és bordáktól tartott körbe futó

A régi Vigadó

minden épülete a pesti empire-kornak. Felső két emeletének pompás díszé egy oszlopsor, csigás jón oszlopfejekkel. Hálásnak kell lenni a műemlék kifogástalan rendbehozásáért. Az oldalsó homlokzatok — egyik a Klotild-, a másik a Markó-utcában — teljesen egyszerűek. Ezeket az ablakosorokat szemlélve, fel-felmerül az a régi kérdés, mi az, ami oly vonzóvá teszi s teljesen dísznélküli, szinte a »neue Sachlichkeit« a szigorú célszerűség elveinek megfelelő homlokzatokat? Kétségen kívül az ablaknyílások és a falfeületek elosztásának helyes aránya s az így megnyilvánuló ritmus és a kevés és igen takarékos párkány- vagy ablakkeretdísz, mely a nagy felületeket nem engedi egészen sivárrá válni. Ezek az arányok gyakran gondosan őrzött titkokzatos számítások és formulák eredménye, mintegy a régi »Bauhüttelek«, a szabadkőműveség őseinek misztikumával körülvéve; döntő pedig alighanem a tervező művész érzéke és tapasztalata volt.

Ugyanebben a városrészben örömmel vehetjük tudomásul a *Zrinyi-utca* és a *Nádor-utca* sarkán a *Gazdasági Főtanács* épületének gondos és teljes helyreállítását. A nagy bérházakhoz képest kisebb méretű, de építésmódjában igen érdekes palota ez, eredetileg a *Festetich-grófok* számára tervezte *Pollák Mihály*. Kívülről a maga egyszerűségében talán nem sokat mond. Annál szebb és imponálóbb oszlopsor loggiás udvara, bejárati oszarnoka, emeletének szép empire-körzalónja, mely most váróterem. *Vas Zoltán* miniszternek mindenre kiterjedő figyelme biztosíték arra, hogy a jövőben is gondos ápolásban fog részesülni ez a kis műremek; megérdemli.

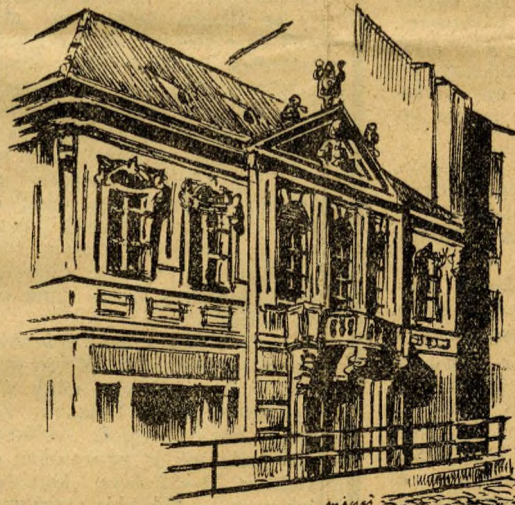
Rendbehozták és kicsinosították *Pollák Mihály* Deák-téri evangélikus templomát. A *Kálvin-téri református templom* — *Balla Antal* műve — nem szenvedett súlyosabb sérüléseket, de ráférne egy kis csinosítás. Fokozottabb mértékben áll ez *Pollák* legmonumentálisabb alkotására, a *Nemzeti Múzeumra*.

Külseje szerint éppen áll az *Egyetem-utca* (2. szám) és a *Reáltanoda-utca* sarkán a *Pesti*

lépcsőkarával korai és roppant eredeti kísérlet a vasnak, mint akkor ultramodern szerkezeti anyagnak architektónikus esztétikus felhasználására. Az egész interiór azonban alapos és hozzáértő restaurálásra szorult. A *Ferenciek-terén* kifogástalanul rendbeszedve áll a *Ferencesek templomának* nagyméretű, kívül igen egyszerű — belül túlszűfoltan barokk — épülete, díszes tornyával, ettől eltekintve egyetlen külső díszre szép oszlopsor bejárata. Ez eszünkbe juttatja a *Galamb-utca* és *Piarista-utca* sarkának ismert kis barokk palotáját, a *Belvárosnak* ezt az ékszerét, *kariatidáktól* tartott elegáns erkélyével. Teljesen rendben van. Szerencsére az ostrom alatt nem érte sérülés.

Néhány példával igyekeztünk csak igazolni, hogy már gyógyulnak Budapest sebei, lábbadoznak a több-kevesebb joggal műemléknek mondható házak is, főként a pesti oldalon. Buda veszteségei még súlyosabbak. Ha csak a várra pillantunk a *Dunapart*ról, nagyon nehezen megoldható feladatot látunk: az *egykori királyi palotát*. Lebontása is mérhetetlen munka és költség volna. A rég elpusztult középkori építmény helyén aránylag egyszerű manzárdtípus barokk épülettömb áll a múlt század második feléig, a legidősebb ma élő nemzedék tagjai gyermekkorukban még láthatták. A nyolcvanas években *Ybl Miklós* kapott megbízást az átépítésre. Az ő halála után *Hauszman* Alajos pompázatos, hivalkodó díszrel agyonterhelt új — barokk palotátömeget emelt, nagy Magyarország arányain is messze túlmént, 33 millió aranykorona építési költségével! Szeretlen túlzás volt még ebben a korban is, hiszen évenként legfeljebb ha néhány hetet töltött benne a király és az udvar s akárhány esztendőben egy napot sem. Rómjában is az oktalan tékozlás rendszerének példája és emléke s most törhetjük a fejünket azon — elsőrangú városrendezési probléma — hogyan hordathatjuk el s hogyan koronázzuk a hogyan koronázzuk a várhegyet a művészet szeretetének és a tarbozó szerénységnek egyaránt megfelelő építménnyel.

Longyel Géza

A belvárosi Krist-ház

(Mácsi rajza)